

DİVAN ŞİİRİNDE KULAK ÇEKMEYE DAİR

Yaşar AYDEMİR*

ÖZET

Redif, şiirin ses yapısı ve anlam çerçevesini belirleyen önemli unsurlardandır. Şiirin kurgusu büyük ölçüde onun etrafında döner. Yazımıza konu olan "kulak çekmek" kelime grubu da bu çerçevedeki örneklerdendir.

Çalışmada kulak çekmeyi redif olarak kullanan Bakî, Vusulî, Tâlib, Nevî ve Nizamî'nin müstakil şiirleri ile içinde bu kelime grubuna yer veren farklı şairlere ait beyitler bir araya getirilmiştir. Benzer örnekler alt alta getirilerek "kulak çekmek" in metinlerdeki anlam dünyası ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Redif, kulak çeker, kulak çekti, Bakî, Nevî, Vusulî, Tâlib, Nizamî.

ON PULLING EAR IN DIVAN POEM

ABSTRACT

Redif is one of the important elements of poem, which determines sound construction of the poem and the structure of meaning. Fiction of the poem largely revolves around it. The phrase of "ear pulling", which is the main concern of our article is an example of this.

In this study; the poems of Baki, Vusulî, Talib, Nevî and Nizamî's, who are used "ear pulling" as redifs, and the couplets of the other poets are gathered. By putting the similar examples together, it is tried to explain the meanings of "earpulling" in the texts

Key Words: Redif, ear pulling, ear pulled, Bakî, Nevî, Vusulî, Tâlib, Nizamî.

Giriş

Türk edebiyatında yazılan şiirlerin büyük bir kısmı rediflerle yazılmıştır. Redifin yer aldığı şiirlerin anlam ve ses evreni önemli ölçüde redife bağlıdır. Beytin kurgusundaki hayal ve düşünce kafiye ve redifin etrafında şekillenir (Tanpınar 1985: 20; Kurnaz 2003: 116). "*Redifli şiirler, şairin muhayyilesinin bütün genişliğiyle aksettiği şiirlerdir*" (Çavuşoğlu 1971: 286). Tercih edilen redifin özgünlüğü, çok anlamlılığa kapı aralaması; gerçek ve mecaz anlamları düşündürmesi şiir estetiği açısından son derece önemlidir.

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi. El-mek: yasaraydemir@yahoo.com, aydemir@gazi.edu.tr.

Yazı "kulak çekmek" kelime grubunun redif olarak seçildiği manzumeleri merkeze alan bir çalışmadır. Kelime grubunun düşündürdüğü anlamı destekleyen başka metinlerdeki kullanımlar da örnekleme amacıyla çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu şiirlerde "kulak çekmek" in beyit içerisinde kazandığı anlamlar ve şiir estetiği içerisindeki çağrışımları metin şerhi çerçevesinde ortaya konmuştur. Eldeki metinlerin ortak ve ayrılan kurguları çerçevesinde çalışma iki bölümlü hale gelmiştir. "Kulak çekmek" redifinin ilk kullanıcısının Bakî olduğu düşünüldüğü için onun şiiri şerhe esas alınmıştır. Diğer şiirler Bakî'nin şiiri açıklanırken veya farklı anlamları ortaya koyabilmek için müracaat edilmiştir. Ancak kurgudaki farklılıklardan hareketle şerhe esas alınan Bakî'nin şiiri dışındaki Talip ve Ulvî'nin şiirleri ile ilk şiirin şerhinde değerlendirilemeyen örneklere ikinci bölümde yer verilmiştir.

"Kulak" kelimesinin Türkçede işitme organı olan herkesçe bilinen anlamı dışında; sabanın toprağa giren kısmının iki tarafında bulunan ve toprağı yanlara dökmeye yarayan parça; yağmur ve sel sularının toplandığı çukur, su yatakları; küçük dereler; arkların ya da göl ve dereden tarlaya alınan suyun ağzı; küçük vadi; iki yol arasında kalan toprak parçası; akarsuların karaya giren ve durgunlaşan yerleri; göllerin karaya giren sivri kısımları; tarlanın köşesi, dar yeri; gücü sırtını koymaya yarayan dokuma aygıtının yan direkleri; köprünün iki yanındaki duvarlar; makbuz; oku boyunduruğa bağlayan kayış; kağı arabalarında iki oku boyunduruğa yakın yerde birbirine tutturulan sivri ağaç parçaları; telli müzik araçlarında akort vidası, burğu; koyun ve keçilerin butlarındaki açu biçiminde sinir; kenar; sarımsaklı yoğurt dökülerek yenilen bir hamur yemeği, mantı; kolayca taşınması için çuvalın ağzının iki yanına yapılan tutma yeri, kulp; çamlıklarda biten, yemeği yapılan bir çeşit ilkbahar bitkisi gibi anlamları vardır (Derleme Sözlüğü 1993: 2994-95). Farsçada kulak kelimesinin karşılığı "gûş" dur. "Gûş" kelimesinin bizdeki sözlük anlamları dışında "nazar, intizar, muntazır" (Şükun 1984: 1712) anlamları da bulunmaktadır.

"Çekmek" kelimesi; yükseltmek, dizmek, sıralamak; tartmak, terazi, çekici, ağırlık tutmak; uzatmak; zorla almak gibi anlamlara gelir (Tarama Sözlüğü 1965: 851-52).

Kaynaklarda "kulak çekmek" kelime grubunun; kulak vermek, dikkatle dinlemek (Tarama Sözlüğü 1969: 2717) ceza olarak kulağını bükerek çekmek, uyarmak için hafif bir ceza vermek (TDK 1998: 1400; Doğan1996: 688), Farsça'da gûş keşiden biçimiyle yönlendirmek (Lugatname-i Dehkuda, 2012), mecazen değer vermemek, önemsememek (Ferheng-ı Muin, 2012) gibi anlamları vardır.

Görüldüğü üzere "kulak çekme"nin ayrı ayrı kelime olarak ve iki kelimenin birlikte oluşturduğu anlam ve çağrışımı zengindir. Kelime ve kelime grupları kendi anlamları yanında cümle içindeki bağlamlarına göre de anlam kazanabilirler. Redif olarak seçilen "kulak çekmek" kelime grubu bunlardan birisidir. Önce Bakî'de (ö. 1600) dikkatimizi çeken "kulak çekmek" redifi başka şairler tarafından da redif olarak kullanılmıştır. Metinlerde görüleceği gibi bunların bir kısmı birbirine nazire olan şiirlerdir.

Bakî, Vusulî (ö. 1592) ve Tâlib'in (ö. 1669) şiirlerinde redif "kulak çeker", Nevî (ö. 1599) ve Nizamî'nin (ö. ?)¹ şiirlerinde ise "kulak çekti" biçimindedir. "Kulak çeker" redifinin ilk kullanımı bilebildiğimiz kadarıyla Bakî'dir. Ulvî'nin de bu redifi kullanan ilk şair olabileceği hatıra gelir ise de 06 Mil Yz.A.897'de yer alan bir mecmuada Bakî'nin gazelinin zemin şiir, Nevî'nin gazelininse ona nazire olarak gösterilmesi Bakî lehine bir durumu ortaya koymaktadır. "Kulak çeker" redifini daha sonra Tâlib kullanmıştır.

"Kulak çekti" redifi Nevî'ye ait görünmektedir. Ancak Nevî'nin gazeli dikkatle incelendiğinde gerek mazmunlar ve gerek söyleyiş açısından Bakî'nin gazeli ile birçok ortaklık

¹ Bir mecmuada rastladığımız şiirin hangi Nizamî'ye ait olduğunu bilemiyoruz. Karamanlı Nizamî Divanı neşrinde bu şiir yer almıyor.

taşıdığı görülecektir. Bakî ve Nevî'nin dostlukları, birbirlerine yazdıkları nazireleri (Aydemir 2011) dikkate alındığında “kulak çekmek” redifini Nevî'nin “kulak çekdi” biçiminde kullanmış olması Bakî'nin şiirine nazire oluşunu engellemez (Aydemir 2011).

KULAK ÇEKMEK

Kaşuñ añılsa gur-re-i garrâ kulak çeker Hakkâ budur ki hüsnüñe dünyâ kulak çeker

Senin kaşın anılsa parlak ay kulak çeker; doğrusu budur ki dünya senin güzelliğine kulak çeker.

Gurre, parlaklık, her şeyin başlangıcı demektir. Gurre-i garra bir günlük hilal için söylenir.

Beyitte sevgilinin kaşını anılınca parlak ay, yeni ay kulak çekiyor. Parlak ayın kulak çekmesi ne demektir? Her şeyden önce yeni ay hilaldir ve şekil olarak kulağı çağırır. Hilal biçimindeki ayın bir ucunun incelenerek aşağı doğru inmiş olması yeni ayın kulağının çekilmesi biçiminde düşünülmüş olabilir. Bu da öykünmeyi, benzemeye çalışmayı hatıra getirir. Beytin ikinci mısraındaki “hüsnüñe dünyâ kulak çeker” ifadesi dinlemek anlamını öne çıkarmaktadır. “Kulaklarını açmak”, bir şeyi dikkatle dinlemek anlamına gelir. Yeni ayın hilal biçimindeki görüntüsü, ayın bütün dikkatini sevgilinin kaşını hakkındaki söylenilenlere vermiş, şekil olarak da alabildiğine kulaklarını açmış biçiminde tasavvur edilebilir. Farsçada gûş/kulak kelimesine karşılık verilen “nazar, intizar, muntazır” anlamları ile düşünüldüğünde, sevgilinin kaşını, güzelliğini bütün dünyanın görmek istediği, onu beklediği gibi bir anlam çıkarmak da mümkün hale gelir.

Nedîm'in:

İşte budur ol beyt ki âvâz-ı bülendin

Ey gur-re sipihr üzre işit sen de kulak çek

Nedîm tarih 5/30

Beytinde de “kulak çekmek” dinlemek anlamına gelmektedir.

Bakî'nin beytinde sevgilinin kaşını ile hilal arasındaki benzerlik kulak çekmek olarak değerlendirilirken Nevî'nin aşağıya alınan beytinde sevgilinin ayak izini gören yeni ay kulak çekmiş olarak düşünülmüştür:

Zemîne na 'lçeñ resmi şu deñlü zîb ü fer virdi

Felekde mâh-ı nev ey şâhid-i zîbâ kulak çekdi

Nevî G 474/2

Benzer bir hayal Hayalî Beyin beytinde vardır. Gönül her ne zaman sinesinde o güneşe benzeyen sevgilinin gamını çekse hilal şeklindeki ay göklerde kulağın çeker.

Beyitte sinedeki dağlar ile hilal şeklindeki ay arasında bir görüntü benzerliği dikkat çekmektedir. Bu anlamı destekleyen en önemli unsur ayın kendi kulağını çekmesidir. Ancak cümlelerin nesnesi sevgilinin kulağı olarak düşünüldüğünde ise kulağı çekilen o güneşe benzeyen sevgilinin kulağı olur ki o da “kulağını çınlatmak” deyimiyle karşıladığımız, birini anmak, onu yad etmek anlamına gelir:

Dil kaçan ol âfitâbın sinede gamın çeker

Mâh-ı nev tahsîn edip göklerde kulağın çeker

Hayâlî G 86/1

Turkish Studies

BeYTE tahsin edilen açısından baktığımızda da iki farklı nesne karşımıza çıkar: Birincisi güneşe benzeyen sevgilinin tahsini, ikincisi sinede o güneşin dağını çeken dilin tahsindir. Sevgilinin sinede dağını çeken âşık göklerde bile anılır ve yeni ay ondan bahis açar veya sinedeki dağı şeklini alır, hilal biçimine gelişi ondandır.

Sen sarhoşların sesleri seviyesinde yüksek ses ver ki işretinin salasına yeni ay kulak çeksün şeklinde nesir cümlesine aktarabileceğimiz Mezakînin beytinde “kulak çekmek” dinlemek, çağrıya uymak anlamında kullanılmıştır:

Salâ-yı işretüñe mâh-ı nev kulak çeksün

Bülend-pâye-i sıyt u sadâ-yı mestân ol

Mezâkî G 293/2

Kulak çekmenin dinlemek anlamının baskın olduğu Ümidî'nin beytinde öykünmek, benzemek anlamları hatıra gelmektedir. Ey ay yüzlü güzel! Gece kaşlarının yayı vasfını edince feleğin takından hilal işitip kulak çekti:

Vasf idince kaslaruñ yayın gice ey mâh-rû

Gûş idüp tâk-ı feleklerden kulak çekdi hilâl

Ümidî G. 145/4

Burada kulak çekmek hem dinlemek hem de ona benzemek, öykünmek anlamlarına gelecek biçimde kullanılmıştır. Ümidî'nin dinlemek anlamının öne çıktığı bir başka beyti de şudur:

Tahsînler itdi çekdi Ümidî kulağın

Gûş eyleyince ehl-i Sifahan nevalaruñ

Ümidî G 128/5

Ümidî, aşağıdaki beytinde kulak çekmek redifini hem kulağına küpe etmek, hem de dinlemek anlamına gelecek şekilde, hilal mazmunu etrafında kurgulamıştır:

Mâh-ı nev sanmañ kulak çekdi görüp gavvâs-ı çerh

Bu Ümidîñüñ dür-i âb'-ı cevâhir-pâsına

Ümidî G. 224/7

Sabit'in beytinde “Sen devlet düşmanının kulağını öyle bir çektin ki, sadece hilal değil bekası olmayan felek bile kulak çekti” dendiğine göre kulak çekmeye dinleme yanında şahitlik etti, ders çıkardı, yola geldi anlamlarını vermek mümkün olur:

Adû-yı devlete bir gûsmâl virdüñ kim

Değül hilâl kulak çekdi çarh-ı bî-bünyâd

Sabit K 7/6

Sabit'in sohbet meclisi, halka, mâh-ı nev ve kulak çekmek tenasübü üzerine kurduğu beyitte halkasına kulak çekmek, dinlemek, etrafını sarmak, sohbeta katılmak anlamlarını düşündürmektedir:

Turkish Studies

Habbezâ bezm-i hâs sohbet kim

Mâh-ı nev çekdi halkasına kulak

Sabit T 44/5

**Mâh-ı ‘alem ki menzili evc-i hevâdadur
Reftâra gelse ol kad-i bâlâ kulak çeker**

O uzun boylu sevgili yürüyüşe gelse menzili heva burcunda olan hilale benzeyen alem kulak çeker.

Alem, işaret, alamet, nişan, remiz, iz anlamlarına gelir. Bayrak, sancak anlamının dışında minare veya bayrak direğinin tepesindeki hilal için de kullanılır.

Menzili evc-i hevada olan mâh-ı alem, ayın gökyüzünde, yüksekte oluşunu çağrıştırır. Ancak burada söz konusu edilen “mâh-ı alem” bayrak veya sancak direğinin tepesindeki hilale benzeyen alemdir. Sevgili uzun ve mevzun boyuyla yürüyüşe çıksa sancağın alemi onun yürüyüşünü seyrederek ona eşlik eder. Ona benzemeye çalışır. Sancak veya bayrağın ucuna takılan alemin şekli de hilal biçimindedir ve kulağın şeklini çağrıştırır.

Beytin öznesini değiştirdiğimizde ise kulak çeken uzun boylu sevgili olur. Menzili evc-i hevada olan mâh-ı alemin kulağı onu cezalandırmak için sevgili tarafından çekilir.

**Sahn-ı cemende subh-dem açıldığı bu kim
Hüsnüñ gülüne gonca-i ra’nâ kulak çeker**

İki renkli, latif gülün çemenin ortasında sabah erkenden açmasının sebebi sevgilinin güzelliğinin gülüne kulak çekmek içindir.

Gonca halindeki gül çiçeğinin açılıp gül haline gelmesi, güzel bir sebeple izah edilmiştir. Açılan gülün şekli ve renginin kulağa benziyor olması beytin anlam katmanının bir tarafıdır. Sabah vaktinde goncanın açılma sebebi sevgilinin güzellik gülüne kulak çeker olduğuna göre buradaki anlam daha çok dinlemeye yönelik olmalıdır. Gonca halinden gül haline dönüşen çiçeğin amacı sevgilinin güzelliği hakkında söylenenleri dinlemek, onu görmek için beklemek olsa gerektir.

**Tâk-ı felekde hâle degüldür o meh-veşüñ
Mîhr-i ruhına çarh-ı mu’allâ kulak çeker**

Feleğin kümbetinde görünen hâle değildir; yüksek felek o ay yüzlü sevgilinin yanağı güneşine kulak çeker.

Hâle, bulutlu havada ayın etrafında oluşan ışık huzmeleridir. Sevgilinin yüzü dolunaya benzer. Muhtemeldir ki etrafı halelenen ay da dolunaydır. Halenin görünmesi için bulutlu hava gerekir. Sevgilinin yüzü simsiyah saçlarının gölgesindedir. Yüzün parlaklığı o buluta benzeyen siyah saçlar altından dışarı yansımıştır ki sevgilinin yüzündeki halelenme bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak şair felekteki halelenmeyi sevgilinin güneşe benzeyen yanağına kulak çeker şeklinde yorumladığına göre, şairin muhayyilesinde sevgilinin yüzünün parlaklığı o kadar etkili ve geniş alanı kuşatır ki gökyüzündeki halelenme sevgilinin aya benzeyen yüzü etrafında oluşan ve her taraftan görünen bir manzaraya dönüşür. Diğer taraftan halelenme ile oluşan farklı tonlardaki ışık yansımaları ile kulağın yapısı arasındaki ilgi okuyucunun dikkatine sunulur. Böylelikle “kulak çekmek” redifine hem şekil olarak kulak haline dönüşme hem de dinleme, bekleme, seyretme, etrafında pervane olma gibi anlamlar verilmiştir.

**Şemşîr-i dest-i kahruña Cemşîd baş eger
Na’l-i semend-i ‘azmüne Dârâ kulak çeker**

Turkish Studies

Cemşîd, kahır elinin kılıcına baş eğer; Darâ, azm atının nalına kulak çeker.

Cemşîd ve Dârâ Fars kültüründe güçlü hükümdarlardandır. Şair bu isimlere telmihle sevgilinin güç ve kuvvetinin etkisini dile getirmektedir. Birinci mısradaki baş eğmek kelime grubuna paralel olarak söylenen “kulak çeker” redifi, ona baş eğer, gücünü kabullenir anlamında görünmektedir. Bununla birlikte nal ile kulak arasındaki şekil benzerliği “yüzünü azm atının izine sürer”, “onun izinden gider”, “kulak verip yeri dinler” gibi anlamları da çağrıştırmaktadır.

Baş eğmek ve kulak çekmenin birlikte kullanıldığı bir beyit de Nizamî'ye aittir. Beyte göre menekşe gül bahçesinde sevgilinin güzel koku saçan hattına baş eğmiş, latif, iki renkli gül de sevgilinin parlak yanağına kulak çekmiştir. Metindeki paralellikten hareketle "kulak çekme"nin gülün sevgilinin parlak yanağının güzelliğini kabullendiğini, onun seviyesine çıkamayacağına anladığını ifade eden "üstünlüğünü kabullenmek", "pes etmek" anlamlarına geldiği söylenilebilir.

Benefşe hatt-ı 'anber-bârına gülşende baş egdi

Ruh-ı rengîniine cânâ gül-i ra'nâ kulak çekdi

Nizamî G ?/3

Menekşenin baş eğip kulak çekmesi Hayalî Beyin bir beytinde beraber ve peş peşe kullanılmıştır:

Didim ki gedâya yaraşır sîh-ser olmak

Baş egdi kulak çekdi bu idrâke benefşe

Hayalî Yz. A. 799 53b

Sîh-ser olmak gedaya yaraşır dedim, menekşe bu anlayışa baş eğdi, kulak çekti. Yani söz dinledi, kabullendi, onayladı, olması gereken bu dedi, bu reye katıldığını söyledi, beğendi gibi anlamlarda kullanılsa gerektir.

Nevî'nin beyti de menekşe, baş eğmek, kulak çekmek üzerine kuruludur:

Hat-ı müşgîniüne cânâ benefşe ser-fürû itdi

Benâgûşuñda gördi sünbülün tuğrâ kulak çekdi

Nevî G 474/4

Cânâ! Benefşe hat-ı müşkinine ser-fürû etdi; tuğrâ benaguşunda sünbülün gördü, kulak çekti.

Ey sevgili! Misk kokulu hattına menekşe baş eğdi; kulak memesinde sünbülünü görünce tuğra kulak çekti.

Tuğra, padişahın ismi ve lakabı bulunan alamet anlamına gelir. Padişah tuğrası onun imzası demektir. Padişahın onayladığı bir husus meşru kabul edilir. Tuğra, tuğrakeş, tuğraî, tevkii, tuğranüvis, nişancı gibi isimler alan kimseler tarafından çekilir. Tuğralar şekilli yazılardır. Tuğrada açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık demek olan sere veya kürsü bulunur ki bu tuğranın metin kısmıdır. Bunda pâdişâhın ve babasının adları ile Şah, Han, el-Muzaffer kelimeleri yazılıdır. *Bin* ile *Han* kelimelerinin 'n' harflerinin kıvrılmasıyla meydana gelen ve iç içe yazılan iki kavise beyze adı verilir. İç beyze ve dış beyze denilen bu iki kavis tuğranın sol tarafındadır. *Dâimâ* kelimesi bunun ortasındadır. Tuğranın yukarıya uzanmış olan mızrak şeklindeki ||| çekmeye (üç elife) tuğ veya elif adı verilir. Bunların üzerine flama gibi çekilen kıvrıklara zülûf veya zülfe denir. Beyzelerin devâmı olan ve *el-Muzaffer* kelimesinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

üzerinden geçerek tuğranın sağına doğru paralel iki çizgi hâlinde uzanan kısmına hançere veya kol adı verilir (Tuğra, 2012).

Beyitte tuğranın kulak çekmesi birkaç anlamı çağırır. Ama esas olarak tuğranın vazifesi yapılan şeyin doğruluğunu onaylamaktır. Onay verilen, meşru anlamına gelir. Sevgilinin kulak memesi üstüne gelen zülfü, bir tuğradaki tuğ veya elif üzerine çekilen flama gibi kıvrıklardan oluşan zülfeye benzer. Tuğralara bakıldığında harfin bir tarafının genişletilerek bir küpe haline getirildiği görülür. Beyitte bu şekle de işaret edilmiş olmalıdır. Birinci mısradaki menekşenin serfuru etmesine paralel olarak düşünüldüğünde "kulak çekmek" kabul etmek, onaylamak anlamında olmalıdır.

Celal Efendinin:

Ahkâmuna Dârâ vü Sikender kulak çeker

Tavk-ı çîn-i zülfüne tuğrâ kulak çeker

(Solmaz 2004: 127)

beytinin birinci mısraında kulak çekmeye "tabi olur", "tasvip eder", "kabullenir" anlamları verilmiş görünüyor. Çünkü sevgilinin hükümlerine Dârâ ve İskender tabi olmuş, onu dinlemiş, kulağına küpe yapmışlardır. Tuğra da sevgilinin kıvrım kıvrım olan zülfünün zincirine kulak biçiminde şekil vermiş, onay vermiş, benzemeye çalışmıştır.

**Keşîde bâd-bân u su içre sadef degül
Emvâc-ı bahr-i eşküme derya kulak çeker**

Gemide yelken, su içinde sadef değildir. Bunlar benim gözyaşı denizimin dalgalarına kulak çeken deryadır.

Su üstünde geminin yelkeni, suyun altında sadefin görüntüsü birer kulağı anımsatır. İkisi de deryadadır. Bunlara sahip olan derya aşğın gözyaşı denizinin dalgalarına kulak çeker. Buradan hareketle aşğın coşkun gözyaşı denizinin dalgalarını karşılamak üzere deniz biri su üstünde biri de su altında olan iki kulağını harekete geçirmiştir denilebilir. Kulak çekmek kelime grubunun dinlemek anlamı göz önüne alındığında da aşğın gözyaşı denizinin dalgalarını dinleyen iki kulak biçiminde anlamlandırılabilir.

Beyitten çıkarılabilecek bir diğer anlam da şudur: Sadek denizin dibinden dalgalar vasıtasıyla kenara çıkar. Şekil olarak da kulağa benzer. Hatta buna denizkulağı (TDK 1998: 557) denir. Fazla derin olmayan ve üzerinde sıkça adalar bulunan kıyıya; denizle doğrudan bağlantısı kalmamış eski körfeze (Doğan 1996: 266) ve yassı kabuklu içi sedefli 10 cm uzunluğunda bir deniz yumuşakçasına da denizkulağı (TDK 1998: 557) denir. Yelken şişince kulak veya sadef şeklini alır. Dalgaların etkili oluşu genellikle kulak biçimindedir. Bu ister suya doğru olsun, isterse dalganın kenara etkisi olsun değişmez. Suyun etkili olduğu taraf daha içeri, azalan etkisi de daha dışarı doğru kavis çizer. İşte bu görüntü kulağa benzer ki derya aşğın gözyaşı denizine kulak çeker. Belli ki burada aşğın gözyaşı seli denize doğru girmiştir. Denizin suyu gözyaşı dalgası karşısında kulak biçiminde geri çekilmiştir. Beyitte aşğın gözyaşı dalgası karşısında denizin geri çekilmesi, onun yenilgiyi kabullendiği anlamına da gelir. Ayrıca beyitte yelkenin şekli, sadefin beyaz rengi ve dalgaların köpüklü hâldeki görüntüsünün birbiriyle renk ve şekil açısından benzerliği göz ardı edilmemelidir.

06 Mil Yz. A.897 numaralı mecmuada Bakî'nin şiirine nazire olarak gösterilen Nevî'nin aşağıdaki beytinde (Aydemir 2011) deryâ, gözyaşı selinin sedasına kulak çekmiştir:

Sadâ-yı seyl-i eşküme gûş idüp deryâ kulak çekdi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012*

Dil-i deryâ-keşâna zevrak-ı sahbâ kulak çekdi

Nevî G 474/4

Birinci mısradaki derya coşkunu gelen bir sesi duyup kendisine çekidüzen veren bir kişi gibi algılanmıştır. Bir anlamıyla tehlikeye karşı önlem almıştır. Peki, bu önlem nasıl olacaktır? Gelen seli dışarıda karşılamak için deniz de dalgalarıyla ırmağın denize dökülen tarafına doğru akacaktır. Böylelikle bir kulak resmi çıkacaktır. Bu resim aynı zamanda gelen tehlikeyi daha iyi duyabilmek amacıyla alınan bir önlem olacaktır. İkinci mısradaki zevrak-ı sahbânın (bir çeşit içki kadehi) deryaları sürükleyen, deryaları çeken gönle kulak çekmesi, kulak biçiminde olan kadehin gönle uzatılması şeklinde hayal edilmiş olmalıdır. Çünkü kayık deniz içindedir ve kendisini çeken tarafa doğru yönelir.

Beşte bir başka açıdan bakacak olursak: Şiddetli gelen selin denize kavuştuğu yerde suyun şiddetine göre denizde içe doğru bir girinti yaratacaktır. Yani deniz açısından ters bir kulak şekli ortaya çıkacaktır. Bu teşbih-i tafidille âşığın gözyaşı selinin denizi bile geri çekilmeye zorladığını tahayyüldür. Bu mısraya paralel olarak ikinci mısra da yeniden anlamlandırılacaktır. Buna göre yine teşbih-i tafidille zevrak-ı sahbâ denizleri bile soğuran/ denizler kadar mey çekebilene gönle doğru hareketten geri çekilecektir. Buradan hareketle zevrak-ı sahbânın boş olarak geri gittiğini hayal mümkündür.

“Zevrak-ı sahbâ” kelime grubuna bir çeşit içki kadehi anlamı vermiştik. Yukarıdaki beşte nazire görünen Hısalî’nin beytinde âşığın gözyaşının coşkunluk ve gürültüsüne derya; bade çeken gönle, şarap kadehi kulak çekmiştir:

Hurûş u cûş-ı eşküm gûş idüp deryâ kulak çekdi

Dil-i bâde-keşâna sâgar-ı sahbâ kulak çekdi

Hısalî (Hısalî 2011: 1147)

Bu defa deryada sevgilinin inci dişleri vasfında kulak çeken sedeftir. Sevgilinin gözleri sahrada ceylanların başlarını döndürmüştür. Sedef sevgilinin inci dişleri vasfını Nisan yağmurlarını içine aldığı gibi almak için ağız açmıştır. Hatırlanacağı üzere Nisan yağmuru sedefin ağzına düşmekle inci olur (Onay 2009: 357). Adına sedef denilen kabuklu deniz hayvanının karnına giden su damlacığı onu rahatsız eder. Bu rahatsızlıktan kurtulmak için hayvan özel bir sıvı salgılar ve damlacığı çevreler. İncinin oluşumu bu şekilde gerçekleşir. Mısralar arasındaki paralellikten hareketle sedefin kulak çekmesini, dinlemek, içine almak ve kıskanmak biçiminde anlamlandırmak mümkün olur:

Kılıpdur gözlerün âhûları ser-geşte sahrâda

Kulak çekdi sedef dür dişlerün vasfında deryâda

Zuhurî (Hısalî 2011: 824)

Bakî, Nevî, Hısalî ve Zuhurî gibi Nizamî’nin beyti de derya ve kulak çekmek imajı üzerine kurulmuştur:

Bakup gülgün yaşım ırmağına deryâ kulak çekdi

Görüp her dâg-ı sînem lâle-i sahrâ kulak çekdi

Nizamî G ?/1

Derya, gülgün yaşım ırmağına bakıp kulak çekti. Her lale-i sahra dağ-ı sinem görüp kulak çekti.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Deniz gül renkli yaşım ırmağını görüp kulak çekti. Sahradaki her lale benim sinemdeki dağı görüp kulak çekti.

Her iki mısradaki kulak çekmek, kulak şeklini almak, ona benzemek gibi görünmektedir. İlk mısradaki dalgaların kenarda oluşturduğu görüntü kulak biçimindedir. İkinci mısradaki da gelincik çiçeğinin açılmış biçimi kulağa benzer. Beyitte kulak çekmenin bu anlamı öne çıkmakla birlikte durumun vehametini anlatmak için “Allah kimsenin başına vermesin, bizden uzak etsin” anlamında kulak memesini çekmek anlamı da tedai ettirilmiştir.

Gerek yelken ve gerekse sedefin denizde olması; bunların su içinde ve gemide bulunması, deryanın da bunlarla kulak çekiyor olması “kulak çekmek” kelime grubuna "göstermek", "dinlemek" “içine almak”, “Allah kimsenin başına vermesin!” demek anlamı yüklemiş görünüyor.

**Bâkî kayırmaz olsalar a'dâ zebân-dırâz
Aduñ añılsa cümle ehibbâ kulak çeker**

Ey Bakî! Düşman dil uzatan, laf atan, aleyhinde söz söyleyen olsa da önemi yoktur, kale alınmaz. Senin adın anılsa bütün dostlar kulak çeker; kulak verir, önemser, dinler.

Beyitte tezada dayalı bir paralellik vardır. Şairin düşmanlarının kendisine dil uzatmalarının bir önemi yoktur. Esas olan dostlarının onu önemsemeleri, beğenmeleridir. Nitekim bütün dostları da bu kanaattedirler.

Kulak çekmenin dinlemek ve beğenmek anlamında kullanıldığı benzer bir beyit de Âşık'a aittir. Minnet etmemek için kulağına değerli inciye asmayan kimse şairin sevgilinin inci dişi vasfında yazdığı şiiri görse kulak çeker. Beyitte kulak çekmenin küpe takmakla ilgisi çağrıştırılsa da kasıt onu dinlemek ve çok beğenmektir:

Dür dişün vasfında görse şi'rümi kulak çeker

Kulağına asmayan dürr-i semîniñ minnetin

Âşık G 72/4

Âşık, dinlemek ve kulak vermek anlamındaki bir başka beytinde kerem sahibinin kölesi ol, ona ram ol; alçak, aşağılık, cimri kimselere kulak verme; sözünü dinleme, emrine itaat etme, isyan et! Sözümü kulağına küpe eyle ki söz incidir der:

Kerîme halka-be-gûş ol le'ime çekme kulak

Kulağıña küpe eyle sözüm ki söz gevher

Âşık K 14/117

Kulak çekmenin beğeni ifade eden bir başka örneği de Nevî'ye aittir. Nevî'nin inciye benzer şiiri sevgiliye arz edilince sevgili onu kulağına takar:

Dür-i elfâz-ı Nev'î 'arz olındı gûş-ı cânâna

Takup sem'-i kabûle ol gül-i ra'nâ kulak çekdi

Nevî G 474/7

Yazının bundan sonraki kısmında, Bakî'nin gazeli etrafında anlamaya ve anlatmaya çalıştığımız “kulak çekmek” kelime grubunun başka şiirlerde veya beyitlerdeki kullanımları benzer söyleyişler etrafında ele alınacaktır. Öncelikle müstakil şiirlere bakılacak, arkasından da diğer örnekler değerlendirilecektir.

Konuyla ilgili ilk gazel Tâlib'e aittir. Talib'in gazelinin ilk iki beyti doğrudan Leyla ile Mecnun bağlamında kurgulanmıştır. Son beyit fahiye havasındadır.

Mecnûn-ı ‘aşkam ‘aşkuma dünyâ kulak çeker

Efgân u âh u zâruma sahrâ kulak çeker

Beyitteki kulak çekmek “kulak vermek, dinlemek” anlamlarında kullanılmıştır. Mecaz-ı mürsel yoluyla dünyanın aşkına kulak çekmesi aynı zamanda herkesin ona itibar etmesi anlamına gelir. Âşığın feryat ve figanına sahranın kulak çekmesi, orada yankılanması, tanınması manasında olsa gerektir. Beyitteki bir başka anlam katmanı, Mecnun’un çektiklerine telmihen “Allah kimsenin başına vermesin!” temennisidir.

Mecnun-sahra etrafında kurgulanan Nevî’nin beytine ilham veren, devenin çölde bıraktığı ayak izidir. Şair bu izin Leyla’nın devesinin bıraktığı bir nişane olmadığını, Kays’ın hallerine şahit olan sahranın eliyle kulak çekmesi olduğunu söylüyor. Kulak çekmenin Kays’ın hallerine şahit olan sahranın eliyle olması, elini kulak memesine götürerek “Allah kimsenin başına vermesin!” diyen bir insan resmini canlandırıyor. Böylelikle Kays’ın durumunun vahameti anlatılmış oluyor:

Nişân itmişdi hâke sanma pâ-y-i üstür-i Leylâ

Görüp hâlât-ı Kays’ı dest ile sahra kulak çekdi

Nevî G 474/3

Mecnun ve Ferhad’ın aşktaki konumlarından istifade ile söylenen aşağıdaki beyitte bizim aşığımız aşkta rakip tanımaz. Bu işte ün sahibi olan Mecnun ve Ferhat aşk pehlivanının vasıflarını işitip kulak çekmiştir. Beyitte kulak çekmek, dinlemek anlamı yanında hayranlık duymak, üstünlüğünü kabul etmek, “Allah kimsenin başına vermesin!” demek manalarını da düşündürmektedir.

Şu deñlü pehlevânı olmuşam meydân-ı aşkuñ çün

İşidüp vasfumu Mecnûn ile Ferhad kulak çekdi

Derdî (Mecmua, Yz. A. 4277 112a derkenar)

Her na’re-i cünûnuma gûş-ı rızâ tutup

Leylâ didükçe günbed-i hadrâ kulak çeker

Leylâ dedikçe günbed-i harda, her nare-i cünûnuma gûş-ı rıza tutup kulak çeker.

Aşk kahramanları olarak Leyla ve Mecnun’un şöhreti yaygındır. Mecnun’un yürekte “Leylâ!” deyişi her taraftan yankılanır. Burada künbed-i hadranın kulak çekmesi, aksi seda vermesi, yankılanması anlamlarında olmalıdır. Tıpkı iç çekmek gibi.

Dâğ-ı derûn-ı sîneden eyler gönül enîn

Feryâd idince çarh-ı mu‘allâ kulak çeker

Gönül dâğ-ı derûn-ı sîneden enîn eyler. Feryâd edince çarh-ı mualla kulak çeker.

Bu beyitte de kulak çeker kelime grubu “dinler” “aksi seda verir” anlamlarına gelir.

Gelmez hesâba itdügün ihyâ-yı küşte-gân

La‘lün añlsa Hazret-i ‘Îsâ kulak çeker

İhyâ-yı küştegân etdiğin hesaba gelmez. Lalin añlsa Hz. İsa kulak çeker.

Turkish Studies

Dirilttiğin ölümler sayısızdır! Lal dudağın anılsa Hz. İsa kulak çeker. Burada “kulak çekmek” kiskanmak, kulak kabartmak, pes etmek, dinlemek anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.

Tâlib ‘aceb mi ceybini çâk itse gonceler

Rengîn nevâna bülbül-i şeydâ kulak çeker

Tâlib! Goncalar ceybini çâk itse aceb mi? Rengîn nevana bülbül-i şeyda kulak çeker!

Senin rengîn nevanı işiten goncalar keselerini yırtıp açılısalar buna şaşılmaz. Bunu duyan çılgın bülbül bile ona kulak verir.

Takip eden gazel Vusulî'ye aittir. Vusulî'nin gazeli yedi beyittir. Okçuluk ve güreş terimleri etrafında şekillenen iki beyti dikkat çekicidir.

Sanma siper okuña hemân[â] kulak çeker

Zihgîr ile kemân dahî cânâ kulak çeker

Ey sevgili! Okuna daima siper kulak çeker sanma! Zihgîr ile yay dahi kulak çeker.

Beyit okçuluk terimleri ile kurulmuştur. Siperin herhangi bir darbeye karşı oluşturulan engel anlamı yanında okun iç kabzaya kadar çekilmesini, düzgün atılmasını ve kola çarpmasını önlemek için sol ele bağlanan alet anlamı vardır. Buna bilek siperi de denilir (Öztürk, 2012). Zihgîr ise sağ el başparmağına takılan atış yüzüğüdür. Yayın kirişine takılarak kirişin kolay çekilmesi ve parmak dibini yaralamaması amaçlanır. Parmak üzerine binen uzunca yerine damak veya kaş, iç tarafına yapıştırılan deri parçasına kulak, kiriş takılan iç kenarına ise eşik denilir (Öztürk, 2012). Doğu Türkmenistan tipi yaylarda "kulaklı" uçbükümlü yaylar kullanılmıştır. Yay kollarının uç kısımlarındaki "kulak" tabir edilen bükülmez ahşap bölüm daha uzun çekişler yapmayı kolaylaştırır (Özveri 2012). İran savaşçılarının 6. Yüzyılda ok atmada çok mahir oldukları ve düşmanı göğsünden değil de kulaklarından vurdukları da bilinmektedir (Özveri 2012). Keman da bilindiği gibi yay demektir.

Yukarıda karşılıkları verilen kelimeler çerçevesinde beyte baktığımızda; siper kelimesinin engel anlamından ziyade sol ele bağlanan alet anlamının öne çıktığını görürüz. Bildiğimiz kadarıyla engel anlamındaki siperin kulağa benzer bir yanı yoktur. Diğer taraftan, gelenekte sevgilinin attığı ok hedefine ulaşır. Aksi düşünülemez. Sevgilinin okuna hedef seçtiği varlık da ondan kaçınmak yoluna gitmez. Dolayısıyla burada siperin kulak çekmesi sol ele bağlanan alet anlamı ile düşünülmelidir. Atış yüzüğü anlamına gelen zihgîrin işlevi ve yüzüğün iç tarafına yapıştırılan deri parçasına kulak adı verilmesi, yay kollarının uç kısımlarına "kulak" denmesi, kirişi çekerken oluşan kulak şekli ile yayın kulağı andıran biçimi bizi beyti okçuluk terimleriyle anlamlandırmaya yönlendirmektedir.

Nâr-ı gamuñla dutuşıcak küşte-gîr-i ‘ışk

Görüp beni bu resme tûvânâ kulak çeker

Aşk pehlivanı gam ateşiyle tutuşunca beni güçlü kuvvetli görüp bu şekilde kulak çeker.

Bir önceki beytin okçuluk terimleriyle kurulması gibi bu beyt de güreş terimleriyle kurulmuş görünüyor: küştegir-i aşk, dutuşmak, tûvanâ ve muhtemeldir ki "kulak çekmek". “Kulak çekmek”in güreş terimleri içerisinde olduğunu doğrulayacak herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Ulvî Divanı neşrinde kulak çekmeye "el ense çekmek" (Taş 2008: 89) karşılığı verilmişse de, bir kaynağa dayanmıyorsa, bunu ihtiyatla karşılamak gerekir. "Aşk pehlivanı sevgilinin gamı ateşiyle tutuşunca beni böyle güçlü görüp; bu kadar zor bir işte ayakta kalışına gıpta eder" gibi bir anlam vermek mümkündür.

Farkında âşiyâne-i murg-ı cinân degül

Ey serv baş egüp saña Tûbâ kulak çeker

Ey servi! Başındaki cennet kuşunun yuvası değildir! Tuba sana baş eğip kulak çeker.

Tûbâ, cennette, kökü semada bulunan bir ağaçtır. Sevgilinin boyu ile ilgisi daha çok uzunluğu vesilesiyledir. Birebir karşılaştırmada;

Serkeşlik etmek ancak serdide kaldı yoksa

Tûbâ baş indiriptir ol kadd-i müntehâya

Karamanlı Cemâlî (Onay 2009: 463)

Beytinde olduğu gibi sevgilinin boyunun uzunluğu, üstünlüğü bağlamında ele alınır.

Kuşlar yuvalarını herhangi bir zarar gelmeyeceğinden emin oldukları yerlere yaparlar. Bu genellikle yüksek yerler, özellikle de ağaçların tepeleridir. Yuva yapacak olan cennet kuşu ise doğal olarak Tûbâ ağacının başına yapacaktır. Kültürde Tûbâ ağacının kökü semada, başı aşağıda tasavvuru, yuvanın da kulak biçiminde oluşu sevgilinin servi boyuna kulak çekmek biçiminde yorumlanmasına zemin teşkil etmiştir. Cemalî'nin beytinde olduğu gibi burada da Tûbâ başındaki yuvasıyla sevgilinin boyuna baş eğmiş, onun üstünlüğünü kabul etmiştir. Tûbâ ağacının, başındaki yuva ile aşağı doğru eğilip kulağını uzatıyor görüntüsü, kulak çekmek kelime grubuna, "kulak kesiliyor", "söz dinliyor" anlamları vermemize de imkân sağlıyor.

Mengûş-ı yâr sanma girân geldi gûşına

Sözüm işitti lü'lü-i lâlâ kulak çeker

Yarin küpesi kulağına ağır geldi sanmayın! Parlak inci sözümü işitti de kulak çekiyor.

Sevgilinin kulağında küpesi vardır. Narin sevgilinin küpesi kulağına ağır gelmekte, kulak memesini aşağı doğru çekmektedir. Lala, sevgilinin mürebbsidir. Beyitte kulak çekme görevi "lü'lü-i lâlâ"ya verilmekle sevgilinin mürebbsi de tedai ettirilmiştir. Parlak inci anlamına gelen lü'lü-i lâlânın şairin sözünü işitmiş olması, şairin sözü ile inci arasında kurulan teşbih ilgisinden kaynaklanır. Dolayısıyla "kulak çeker" kelime grubunun beyitteki muhtemel anlamları; kulağa takılan bir nesnenin kulak memesini aşağı doğru çekmek, şairin sözünü işittiğine göre lü'lü-i lâlânın şairin inci gibi sözlerine kulak kesilmesi, onu dinlemesi, kulağını ona doğru uzatması, lala kelimesinin mürebbi anlamı ile uyarmak için hafiften kulağın çekilmesi şeklindedir.

Keştî-i câm kim deñizüñ bir kulağıdur

Pür çekdüğüm görüp baña deryâ kulak çeker

Derya, denizin bir kulağı olan kadeh gemisini dolu dolu çektiğimi görünce bana kulak çeker.

Beyit, denizcilik terimleri etrafında kurgulanmış görünüyor. Şiir dilinde teşbih ilgisi kurulan benzetme ögesi, şairin anlatmak istediği hususu mübalağalı olarak anlatmasına imkân verir. Âşığın gamı dünyalar kadar, gözyaşı ırmaklar, deryalar gibi coşkun ve çoktur. Gamını def etmek için ummanlar dolusu şarap içer. Adeta soğurur. Bunlarla âşık aşk derdinin şiddetini, aşkın kendisindeki etkisini anlatmaya çalışır.

Beyitte de âşık, denizin bir kulağı gördüğü billur kadehi dolu dolu çekmekte, bunu gören derya da kendisine kulak çekmektedir. Derya, "Aman Allahım! Bu nasıl bir aşk" dercesine kulak çeker. Allah kimsenin başına böyle dert vermesin der. Diğer taraftan sıvının çekildiği yerde bir boşalma olur ve derya onu doldurur. Bir merkezden yapılan soğurma girdap etkisi yaratır. Oradaki

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

görüntü kulağa benzer. Adeta derya âşğın dolu dolu çektiği billur kadehin yerini doldurmakta, ona yeni kadehler sunmaktadır.

Çengini sanma mutrib alup gûş-mâl eder

Gördi hamîde kaddümi baña kulak çeker

Mutrip çengini alıp kulağını bükerek sanma! Bükülmüş boyumu gördü, bana kulak çeker.

Çeng beli bükülmüş bir insana benzer. Tellerini uygun gerginliğe getirmek, akort yapmak için bütün sazlarda olduğu gibi çengde de kulak tabir edilen ayar noktaları vardır. Bunlarla ayar yapılır. Ayarı yapan aleti çalan kimsedir.

Sen çalgıcı çengini alıp akort yapıyor zannetme! Benim bükülmüş belimi görüp bana kulak çeker. Çengin şekil olarak görüntüsü kulağa benzer. İki uç arasındaki tellerin gerdirilmesi aynı zamanda çeng denilen aletin ahşap uçlarını birbirine doğru yaklaştırmak belini iyice bükme gibi yorumlanabilir. Çeng kucağa alınarak çalınır. Kavisli aletin bir ucu aşağıya diğer ucu da baş hizasında kulağa yakın gelecek şekilde tutulur. Bu görüntü kulağa takılmış büyük bir küpe gibi tasavvur edilmeye müsait bir pozisyonudur. Beyit, çalgıcı benim bükülmüş boyumu görünce bana nispet ediyor, öykünüyor veya alet kulağının altına doğru geliyor, bu şekilde benim halime acıdığı için ölçüsüzce kulağını aşağıya doğru çekiyor şeklinde anlamlandırmaya imkân veriyor.

Görüp Vusûfî tıfl-ı dilûn kâbiliyyetin

Üstâd-ı ‘ışk reşk ile aña kulak çeker

Vusulî! Aşk üstadı gönül çocuğunun kabiliyetini görüp kıskançlıkla ona kulak çeker. Beyitte üstat, kabiliyet ve kıskançlık bir araya gelince kulak çekmeye baş eğmek, üstünlüğünü kabul etmek, dinlemek anlamlarını vermek mümkündür.

Hayâlî ve Âlî’ye ait aşağıdaki beyitler farklı hayallerle kurulan beyitlerdir:

Hayâlî âh-ı bülbülden hazer eylerdi ol gonca

Dür-i gûşî gibi geh geh kulağın çekse lalası

Hayâlî G 49/5

Hayâlî’nin beytinde “bülbülün âhından hazer eyleyen goncanın kulağına taktığı inci gibi, lalası zaman zaman onun kulağını çekse” denmiştir. Buradaki kulak çekmek, uyarmak anlamındadır. Sevgili küçük ve narindir. Gonca istiaresiyle anılan sevgilinin, lalasının sevgilinin kulak memesindeki incinin verdiği rahatsızlık kadar zaman zaman kulağını çekmesi istenmiştir. “Geh geh”, “dür-i gûş”, “lala”, “gonca” kelimelerinin kompozisyonu sevgilinin narinliği ve küçüklüğüne uygun olarak seçilmiştir. Özellikle “geh geh” söyleyişi belli belirsiz, normalde fark edilemeyen ama hassas birisi tarafından hissedilen bir çekmeyi ifade etmektedir. Bülbül sesinden bile incinen bir sevgiliye ancak bu yaraşır.

Kulağum çekilüp hûn-âbe dökse merdüm-i çeşmüm

Nedür bâ’is disem gönülüm hemîn ağlar hemân inler

Âlî G 413/3

Kulağım çekilüp merdüm-i çeşmüm hûn-âba dökse, bais nedir desem hemîn ağlar hemân inler.

Hıçkırarak ağlayan küçük bir çocuğun kendisine niçin ağladığı sorulunca bir kat daha kendini koyuverip içli içli ağlamasının resmedildiği yukarıdaki beyitte “kulak çekmek” gerçek anlamıyla kullanılmış olmalıdır:

Turkish Studies

Sonuç

Ele alınan beş müstakil şiir ile bağımsız beyitler olarak kimi şairlerin şiirlerinde yer verdikleri "kulak çekmek", mevcut sözlüklerdeki anlamları yanında başkaca manalara da delalet eder. Yazıda bu manalar beyitlerin şerhi ve başka beyitlerin tanıklığı ve bağlamları çerçevesinde ele alınmış, şairlerimizin "kulak çekmek" kelime grubuna yükledikleri anlamlar ortaya konmuştur. Bunların büyük bir kısmı farklı anlamları çağrıştıracak, görüntüye gönderme yapacak nitelikteki kullanımlardır.

Buna göre "kulak çekmek" kelime grubu şu anlamlara gelir: kulağı tutup çekmek; bir nesnenin bir ucunun aşağı doğru görüntüsü (hilal gibi); benzetmek, öykünmek, izinden gitmek, takipçisi olmak; dinlemek, çağrıya uymak, tabi olmak; özenmek, beğenmek; beklemek; anmak, yad etmek; söz dinlemek, kulağına küpe etmek; ders çıkarmak, yola gelmek; şahitlik etmek; katılmak, iştirak etmek; ceza vermek; seyretmek; eşlik etmek; baş eğmek, gücünü kabullenmek, pes etmek; içine almak; kıskanmak; kulak memesini çekerek Allah kimsenin başına vermesin!, bizden uzak etsin gibi temennide bulunmak; göstermek; önemsemek; yankılanmak, aks-i seda vermek; hayran olmak, gıpta etmek; kulak kabartmak, kulak kesilmek, söz dinlemek; uyarmak; nisbet etmek.

KAYNAKÇA

- AKSOYAK, İ. Hakkı (2006). **Gelibolulu Mustafa Âlî-Divan I-II-III**, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Sources of Oriental Languages and Literatures 63, Harvard University.
- AYDEMİR, Yaşar (2011). *Üç Dostun Birlikte Meşki: Nevî, Bakî ve Muradî'nin Nazireleşmeleri, VI. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Prof. Dr. Mine Mengi Adına)* 25-27 Kasım 2010 Kayseri, Yayınlanmamış Bildiri.
- Bakî (1994), **Dîvân Tenkitli Basım**. (Haz. Sabahattin Küçük), Ankara.
- BUYRUK, İbrahim Etem (2009). **Ümîdî Ahmet Dîvânı (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)**, Hacettepe Üni. SBE. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1971). **Necati Bey Divanı'nın Tahlili**, İstanbul.
- Derleme Sözlüğü** (1993). (Haz. Komisyon, TDK Yay., Ankara.
- DOĞAN, D. Mehmet (1996). **Büyük Türkçe Sözlük**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ferhen-i Fârisî-i Muîn** (2012). <http://www.rismoon.com/moeenletterindex-fa.html> 24.03.2012.
- Tuğra (2012). <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tu%C4%9Fra> 24.03.2012
- KARACAN, Turgut (1991). **Bosnalı Alaeddin Sabit Divan**, Cumhuriyet Üni. Yay., Sivas.
- KILIÇ, Filiz (TY). **Âşık Çelebi Divanı**, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213614/h/asikcelebidivanifilizkilic.pdf>
- KURNAZ, Cemâl (2003). **Divan Dünyası**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Lugatname-i Dehkhuda** (2012). <http://www.loghatnaameh.org/> 24.03.2012
- Mecmua**, 06 Mil Yz. A. 4277.
- Mecmua**, 06 Mil Yz. A. 799.
- Mecmua**, 06 Mil Yz.A. 897.

- MERMER, Ahmet (1991). **Mezakî, Hayatı, Edebî kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, AKM Yay., Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat (2009). **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (Haz. Cemal Kurnaz), İstanbul.
- ÖZTÜRK, Ünsal (2012).
<https://docs.google.com/file/d/0B6Qt8xF2OIFSOTdiNmFjZGYtMjZjMy00ZWm4LWl4NzctNTIxZGIxODc4Zjcw/edit?hl=en&pli=1> 23.03.2012
- ÖZVERİ, Murat (2012). **Türk ve Pers Atlı Okçuluğu**,
http://www.tirendaz.com/tr/?page_id=42 23.03.2012.
- SOLMAZ, Süleyman (2004). **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı İnceleme-Metin**, AKM Yay., Ankara.
- ŞÜKUN, Ziya (1984). **Farsça-Türkçe Lügat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya**, MEB Yay., Ankara.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1985). **19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 6. bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Tarama Sözlüğü** (1965). (Haz. Komisyon), TDK Yay., Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat (1992). **Hayâlî Divânı**, Ankara.
- TDK. **Türkçe Sözlük** (1998). (Kaz. Komisyon), TDK Yay., Ankara.
- Vusulî (2008). **Divan**. (Haz. Hakan Taş) Konya.
- YÜCEL, Ünsal (1999). **Türk Okçuluğu**, Yayına Hazırlayan Dursun Ayan) Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Peştelî Hısalî (2011). **Metâilü'n-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin**, (Haz. Ebuzer Kalyon), GÜ. SBE. Doktora Tezi, Ankara.